

POUTNÍ MÍSTA NA TRASE PRAMEN LABE – HRADEC KRÁLOVÉ

Kuks

Betlém

Kdo se vydá za památkami baroka do Východních Čech, neměl by opomenout navštívit Areál Nového lesa u Kuksu, známého pod názvem Betlém. Byl vytvořenou v letech 1718–1732 za účasti významného barokního sochaře Matyáše Bernarda Brauna a jeho dílny pro hraběte Františka Antonína Šporka, jako širší součást lázeňského a rezidenčního komplexu Kuksu. Nachází se zhruba 2 km severně od Kuksu a 1 km od Stanovic. Je unikátní barokní sochařsko-krajinářskou realizací, která je řazena k nejkvalitnějším dílům českého barokního sochařství. Od roku 2002 je areál chráněn jako národní kulturní památka. Svým ztvárněním je protikladem k dnes stále ještě kontroverzní, moderně pojaté Křížové cestě 21. století u nedaleké obce Stanovice.

Od města Dvůr Králové nad Labem zakoupil hrabě Špork les na severním svahu nedaleko Stanovic a Žirče o rozloze zhruba 70 ha, zvaný od té doby „Nový“ a připojil jej k tehdejšímu panství Choustníkovo Hradiště k němuž patřil Kuks a Stanovice, který je dodnes součástí zalesněné hrany labského údolí. Na území lesa se nalézalo rovněž ložisko vysoce kvalitního, pevného pískovce, v podobě skal a balvanů. Není jasné, jestli zde byl pískovec těžen už před koupí hrabětem Šporkem. Prokazatelně se však zde pískovec těžil v roce 1731. Z této lokality pak s velkou pravděpodobností pochází i materiál soch nacházejících se přímo v areálu samotného Kuksu.

Roku 1778 podrobně popsal areál Nového lesa v díle Versuch über einige merkwürdige Alterthümer in Königreich Böhmen, královéhradecký krajský hejtmann Karl Joseph Bienberg. V letech 1718 – 1779 došlo zřejmě k poškození areálu při válkách o rakouské dědictví. Bezprostředně za areálem byla umístěna obraná palebná postavení rakouského dělostřelectva, které odtud ostřelovalo pruské pozice na protějším úbočí Labského údolí.

Současná podoba areálu Nového lesa je dnes pouze jejím fragmentem. Dochované kamenné sochy tesané částečně do mohutných balvanů nebo skal jsou již převážně torzem těch původních. V původním areálu Nového lesa byla vytvořena také řada soch vytvořených do kůry a kmenů živých stromů. Z nichž se do současnosti dochovala pouze jediná.

Kromě soch zde byla vytvořena rovněž řada fontán, vyhlídkový pavilon a sedm meditačních poustev (sv. Františka, sv. Pavla, sv. Antonína, sv. Jeronýma, sv. Huberta, sv. Jiljí a sv. Druha). Po smrti hraběte Šporka dne 30. března 1738 areál postupně chátral.

K historicky prvnímu restaurování soch a reliéfů v Novém lese bylo přistoupeno v létě roku 1907. Restaurátorských prací se ujali mladí pražští sochaři Jaroslav Krepčík a Ladislav Kofránek za spolupráce německých sochařů Hanse Jägera a Hugo Egera.

Další restaurování soch se uskutečnil roku 1936 sochař Josef Wagnerr.. Sochy a reliéfy byly opět očištěny a vytmeleny. Patříčná pozornost byla věnována odvodu vody, která je dodnes hlavním činitelem poškozování sochařských děl.

Za okupace Československa a v průběhu druhé světové války nebyl areál udržován. Stav jednotlivých monumentů sochařských prací se opět rapidně zhoršil. V letech 1954 – 1955 došlo k novému restaurování, které opětovně realizoval sochař Josef Wagner. V roce 1961 provedl sochař Antonín Wagnerr nové a doposud poslední restaurování.

Kdo se dnes vydá po stopách historie jednotlivých památek, čeká ho 7 km dlouhá okružní naučná stezka Betlém – Kuks, na které jsou pro návštěvníky umístěny informační panely. Prohlídkový okruh začíná

v Novém lese, kde se nachází takzvaný Braunův Betlém, který původně tvořilo 26 figurálních plastik vytesaných do skal a balvanů.

Na místě se jich z původního komplexu zachovalo do současnosti pouze deset.

- Přitesaná skála, kde býval nedochovaný obraz malíře Petra Brandla výjevu Útěk sv. Rodiny do Egypta,
- Reliéfy Klanění pastýřů a Příchod tří králů tvořící vlastní Betlém,
- Reliéf Vidění sv. Huberta,
- Kamenné sedátko s knihou jako pozůstatek postevny sv. Pavla,
- Torzo soch Kristus a Samaritánka u studny Jakobovy, včetně tesané nádrže a torz psů
- Socha poustevníka sv. Onufria
- Socha poustevníka sv. Garina s přílehlou jeskyní
- Socha ležící sv. Máří Magdaleny
- Torzo sochy sv. Jana Křtitele
- Nádrž vodotrysku v místě bývalé bylinářské zahrady

Do špitální zahrady v areálu Kuksu pak byly přeneseny sochy.

- Velký Křesťanský vojín
- Sv. Jeroným se lvem
- Anděl Glona, který byl pravděpodobně umístěn nad betlémskou jeskyní nebo reliéfem klanění pastýřů
- Torzo sedící ženské postavy, která byla ve třicátých letech 20. století nalezena v řece Labi.

Mimo těchto artefaktů je v muzeu města Jaroměř uložena dřevěná polychromovaná socha svatého Antonína, která bývala u poustevny téhož světce.

Z uměleckého hlediska patří mnohé sochy k vrcholným dílům Matyáše Bernarda Brauna a jeho dílenských pomocníků. V areálu Betléma lze rozlišit dvě stylové a dobové vrstvy, související zřejmě s přerušením prací mezi lety 1729 a 1731. První, vrcholně barokní, s vysokým podílem Matyáše Bernarda Brauna, druhá výrazně klasicistním charakterem a autorským vlivem Braunova synovce Antonína.

Od roku 2002 je areál chráněn jako národní kulturní památka.